

Mika Rissanen

**KADUT,
KENTÄT JA
KATSOMOT**

JALKAPALLODERBYJEN
KIIHKO JA LUMO

Atena

Otavan kirjasäätiö, Suomen tietokirjailijat, Tiedetoimittajain liitto,
Tiedonjulkistamisen neuvottelukunta ja WSOY:n kirjallisuussäätiö
ovat tukeneet tämän kirjan kirjoittamista. Lämmin kiitos!

© Mika Rissanen ja Atena / Kustannusosakeyhtiö Otava 2022

Atena
Jyväskylä
atena.fi

ISBN 978-951-1-42309-6

OTAVA
KIRJAPAINO
Keuruu 2022

4041 0037
Painotusalue

SISÄLLYS

Alkupotku	7
1. Taistelulauluja ja huilunsoittoa	13
2. Kirkkaanpunainen keinulauta	37
3. Kun siatkin lentävät	55
4. Laiheliini telakkahommissa	75
5. Laivat törmäyskurssilla	93
6. Kellotorneja puolustamassa	113
7. Tanssiaiset katsomossa	133
8. Kotimaan puolesta	153
9. Ihan uhallaan	173
10. Machiavellin hengessä	195
11. Imaami Beckenbauerin valtakunnassa	213
Lähteet	237

ALKUPOTKU

Rummut lyövät tahtia. Katsomolohkon epävirallinen pomo, *reis*, on kääntänyt selkensä pelikentälle ja kiihdyttää omiaan. Rytmikkäät »Fener gol gol gol» -huudot saavat korvat soimaan. Fenerbahçen kannattajat hyppivät ja kaulailevat toisiaan. Tekevät rivoja eleitä toisen joukkueen fanien suuntaan. Ilma tihkuu adrenaliinia. Hetkeä myöhemmin vastustajajoukkue, Galatasaray, lähtee vastahyökkäykseen. Pitkä keskityspallo, pääpelikamppailun voitto, kuljetus rangaistusalueelle, vastaan tulleen maalivahdin kierto – ja maali!

Fenerbahçe-katsomo hiljenee. Fanit tuijottavat epäuskoisina tyhjyyteen. Yhden silmät kostuvat. Taustalta kuuluu Galatasarayan kannattajien infernaalinen riemu. Muutamaan kymmeneen sekuntiin tiivistyy *hybris* ja *nemesis*. Fanien ylimielisyys ja jalkapallojumalten kosto.

Turkkilaisohjaaja Okan Altıparmakin dokumentti *Takım böyle tutulur* (»Joukkuetta kannatetaan näin») tarjoaa kuvaavia tilanepaloja Fenerbahçen kannattajien tunteiden vuoristoradasta kaudelta 2004–2005. Tällaista on jalkapallo. Tällaista on elämä.

Suuret ottelut, etenkin kahden arkkivihollisen kohtaamiset, irrottavat niin pelaajat kuin katsojatkin hetkeksi kaikesta muusta.

Sivu- ja päätyrajat luovat pelikentälle omaehtoisen taikapiirinsä, jossa toimitaan pelin säännöillä, pelin hengessä. Yksitoista vastaan yksitoista, joukkue vastaan toinen.

Katsomoa reunustavat aidat, turvapeleksi, poliisivartiot ja ulkoseinät taas rajaavat katsomon omaksi ulkomaailmasta irralliseksi kokonaisuudekseen, kannattajien maailmaksi. Derby tarjoaa tilaisuuden astua Friedrich Nietzscheä lainataksemme hyvän ja pahan tuolle puolen. Todellisuuteen, jossa yhdeksänkymmenen minuutin ja mahdollisen lisäajan verran totutut moralisäännöt ja käyttäytymisnormit eivät päde. Väliä on ainoastaan sillä, kumpi joukkue tekee enemmän maaleja.

Se, mitä kentällä tapahtuu, heijastuu suoraan myös katsoon. Ja – näin fanit toivovat – se mitä he katsomossa tekevät, huutavat tai laulavat, antaa oman panoksensa kentän tapahtumiin, oman joukkueen puolikuvitteellisena kahdentenatoista pelaajana.

Kun loppuvihellys soi, taika murtuu. Vähitellen, mutta ei välittömästi, pelaajien syke ja kannattajien adrenaliinitaso tulevat alas kohti normaalitilaa. Laskeudutaan rituaalista profaaniin, poikkeusoloista arkeen.

Vaikka peli on ohi, kannattaminen ei lopu. Se on ja pysyy muuttaen vain muotoaan erityishetkien kiihkosta pitkäkestoisien minuuden rakennuspalaseksi. Jos pelin katsomokokemusta tai koko pelipäivää vertaa rituaaliin, ovat viikon muut päivät kannattajan *credo*, uskontunnustus. Tietyn seurajoukkueen kannattaminen kuvastaa ja rakentaa yksión identiteettiä. Se luo yhteenkuuluvuutta, saa nauttimaan yhdessä saavutetuista voitoista ja tuo – ehkä – pientä kollektiivista lohdutusta tappion hetkillä. Kannattaminen luo myös jakolinjoja: *me* vastaan *nuo*.

Kirjani syventyy tähän urheilun ja yhteiskunnan leikkauspisteeseen: mikä saa kannattajan kiintymään omaan joukkueeseen ja samalla jopa vihaamaan joukkueensa arkkivihollista? Mitkä historialliset tai yhteiskunnalliset tekijät ovat synnyttäneet seurojen ja niiden kannattajien välille verisen kilpailuasetelman? Mikä on se yhteisö, joka muodostaa kunkin seuran identiteetin?

Kirjan yksitoista lukua esittelevät joukkueita taustoineen pyrkien myös luomaan laajemman katsauksen maanosamme historiaan: voimiin, jotka ovat liikuttaneet ihmismieliä ja ohjanneet paitsi urheiluseurojen, usein myös kokonaisten kansakuntien kohtaloita 1800-luvun lopulta nykyaikaan saakka – juurten ollessa joskus jopa satoja vuosia varhaisemmissa tapahtumissa.

Tarkkaan ottaen vain puolet tämän kirjan luvuista käsittelee derbyjä käsitteen kapeimmassa merkityksessä: saman kaupungin sisällä tapahtuvia kohtaamisia. Toinen puolisko on omistettu klassikoille ja hegemoniaotteluille, kamppailuille rakkaiden paikallisvihollisten kesken – paikallisuuskin on vähintään kertaalleen kyseenalaista, kun mietitään Barcelonan ja Madridin välistä reilua viittäsataa kilometriä. Silti ymmärtänette, miksi Espanjan *El Clásico* on sisällytetty kirjaan.

El Superclásico, buenosaireslaisten Boca Juniorsin ja River Platen kohtaamista, kirjassa ei käsitellä, kuten ei myöskään Brasilian, Meksikon, Egyptin tai monien muiden Euroopan ulkopuolisten maiden kiihkeätunnelmaisia paikallisotteluita. Tunnen Eurooppaa ja osaan laittaa jalkapallon kontekstiinsa osana eurooppalaista yhteiskuntaa, en eteläamerikkalaista tai pohjoisafrikkalaista. Siksi tällainen rajaus.

Toinen periaate kirjaa koostettaessa on ollut pysyä yhdessä seuraparissa maata kohti (tai kolmikossa, kun puhutaan Istan-

bulista). Pohjois-Lontoon derbyn (Arsenal–Tottenham) tai *Revierderbyn* (Dortmund–Schalke) ystävät joutuvat pettymään tai odottamaan tämän kirjan jatko-osaa. Nyt käsittelyssä on yksitoista maata, kaksikymmentäkolme joukkuetta. Kaunista numerosymboliikkaa jalkapallon ystäville.

Kolmanneksi olen rajannut kirjani miesten jalkapalloon. Vaikka naisten tai vanhimpien junioreiden huippuottelut keräävät parhaimmillaan katsomoihin yli kymmenentuhannen hengen yleisöjä, jäävät ne yhteiskunnallisessa vaikuttavuudessaan marginaaliin. Rajauksessa ei ole kyse naisfutiksen vähättelystä. Se vain ei vielä ole, Karl Marxia mukaillakseni, miesten pelien ympärille rakentuneiden jännitteiden veroista amfetamiinia massoille.

Peratessani arkkivihollisten välisten otteluiden taustoja ja nykymerkityksiä nousee väistämättä esille seikkoja, jotka voidaan tulkita kunniaksi tai häpeäksi tietyille seuralle ja sen kannattajakunnalle. Tavoitteenani on kohdella derbyn kumpaakin osapuolta yhtä kriittisellä kynällä, ei kirjoittaa faninäkökulmasta. Seurojen välisen paremmuuden arvottamisen jätän lukijan tehtäväksi. Siitä huolimatta luulen, että joku pahoittaa mielensä ja pitää tekstiäni puolueellisena. Anteeksi jo etukäteen! Silti, juuri näistä mieliä liikuttavista, alkuvoimaisista tunteista derbyjen lumo osin koostuu. Rakkaudesta, ylpeydestä, onnellisuudesta, kateudesta, surusta – vihastakin.

»Vähemmän tärkeistä asioista jalkapallo on tärkein», kuten italialainen mestarivalmentaja Arrigo Sacchi on todennut. Jalkapallokannattamisen tyhjentävään selittämiseen tämä kirja ei riitä. Kerron yksitoista tarinaa yhdestätoista maasta. Yhdistäviä tekijöitä löytyy monia. Kannattaminen on yhteisöllisyyttä, eskapismia, ystävyyttä, minuuden rakentamista, alkukantaista

heimoutumista, rituaali ja ties mitä muuta. Mutta paitsi kannattajista ja heitä yhdistävistä voimista kirjan esseet kertovat myös ympäröivästä yhteiskunnasta, siitä Euroopasta jossa me elämme. Se, mitä kentän ulkopuolella tapahtuu, heijastuu jalkapalloon, ja toisinaan myös päinvastoin. Jalkapallo siihen liitettyine merkityksineen toimii aikansa ja yhteiskuntansa kuvastajana.

On seuroja, joissa vain voitot merkitsevät. Pelitavalla, pelaajistolla tai perinnetietoisuudella ei ole suurta väliä, kunhan kausi päättyy mestaruusjuhliin. Ja on toisia seuroja, joiden dna on perinteissä, tietyssä tavassa tehdä jalkapallosta oman näköistään. On seuroja, joissa kakkostila on katastrofi, varsinkin jos edellä on arkkihollinen. Ja on niitä seuroja, joiden kannattajat ovat jo varautuneita uusiin pettymyksiin. Mestaruuteen, joka jää tälläkin kaudella saamatta. Derbyyn, jossa tasapelikin kääntyy viime hetken maalilla karvaaksi tappioksi. Yhtä kaikki, niillä 23 seuralla, jotka tässä kirjassa ovat esillä, on kaikilla oma identiteetti, oma tapansa olla olemassa, oma muotonsa toteuttaa tarkoitustaan, *raison d'être*. Sitä ei ole kirjoitettu seuran sääntöihin tai valmentajan pelikirjaan. Identiteetin jatkuvuuden turvaavat kannattajat. He ovat *me*. He ovat seura.

Kirjaa varten olen haastatellut kymmeniä pelaajia, kannattajia, seuravaikuttajia ja jalkapalloasiantuntijoita vuosina 2016–2021. Muutamat heistä ovat halunneet esiintyä kirjassa pelkällä etunimellä. Osa, etenkin ultrista, ei halunnut nimeään mainittavan lainkaan. Olen kunnioittanut tätä. Lämmin kiitos kaikille kirjan tekemisessä auttaneille! Ilman teidän paloanne, tarinointanne ja analyttisyyttänne kirja olisi jäänyt huomattavasti kii-vakammaksi.

21. huhtikuuta 2022

MIKA RISSANEN

TAISTELULAULUJA JA HUILUNSOITTOA

CELTIC-RANGERS

Glasgow, Skotlanti

Stadionilla voisi kuvitella olevan käynnissä maaottelun, noin ensivilkaisulla. Toisessa fanipäädystä, siinä vihreässä, liehuvat Irlannin tasavallan liput, vihreä-valko-oranssit trikolorit. Sini-ssä päädystä hulmuu kymmenittäin Yhdistyneen kuningaskunnan sini-valko-punaisia *Union Jackejä*. Paitsi että. Kentällä pelataan jalkapalloa. Jalkapallon todellisuudessa ei ole olemassa Yhdistynyttä kuningaskuntaa, vaan erilliset Englanti, Skotlanti, Wales ja Pohjois-Irlanti. Kyse on siis oltava seurajoukkueiden pelistä, Celtic vastaan Rangers. Katoliset vastaan protestantit, tasavaltalaiset vastaan unionistit, paavi vastaan kuningatar.

Kun Glasgow'ssa pelataan, Belfastissa tapellaan. Pohjois-Irlannin katolisten ja protestanttien suhteet sähköistyvät aina Pohjoiskanaalin toisella rannalla, vajaan kahdensadan kilometrin päässä pelattavan derbyn aikana. Jotta Glasgow'n derbyn luomia jännitteitä voisi täysin ymmärtää, on lähdettävä hyvin kauas, kahdeksan ja puolen vuosisadan taakse. Kyse ei ole jalka-

pallosta, eikä kyse ole edes Glasgow'sta. Kyse on perinteistä, juurista, elintilasta, ennakkoluuloista, loukkauksista, vääryyksistä ja kiihkeästä halusta niiden hyvittämiseen. Niin paradoksaalista kuin se onkin, Skotlannin jalkapalloa hallitsevassa derbyssä on kyse naapurimaasta, Irlannista.

Keskiajan Irlannin historia näyttäytyy ulkopuoliselle tarkkailijalle samankaltaisena kuin maan kansallispeli hurling: tapahumarikkaana, kaoottisena ja väkivaltaisena. Lyhyenä versiona: Irlanti oli jakautunut useaan puoli-itsenäiseen kuningaskuntaan, joiden yhteinen hallitsija käytti ylikuninkaan tittelii. Saaren kaakkoisosissa sijaitsevan Leinsterin kuningas Diarmait Mac Murchada syrjäytettiin vuonna 1169 naissotkujen vuoksi. Kyseessä oli eräänlainen irlantilaisversio Troijan Helenasta: Diarmait oli ryöstänyt itselleen toisen kuninkaan vaimon. Sisällissodan välttämiseksi ylikuningas määräsi Diarmaitin luopumaan kuninkuudestaan. Diarmait ei kuitenkaan alistunut tilanteeseen, vaan pyysi naapurisaaren hallitsijaa apuun. Englannin Henrik II:n normannijoukot rantautuivat vihreälle saarelle 1171 ja saivat nopeasti sotilaallisen ylivalan paitsi Leinsterissä myös muuallakin Irlannissa. Taistelut lopullisesti päätäneessä Windsorin sopimuksessa 1175 Irlannin ylikuningas vannoi uskollisuudentalvan Henrikille. Englannin ylivalta Irlannissa oli alkanut. Sodanlietsoja Diarmait oli kuollut jo vuosia aiemmin.

Seuraavina vuosisatoina historian suhdanteet heittelivät Irlantia milloin kohti vapautta, milloin tiukemmin naapurimaan kahleisiin. Irlannista voisi luonnehtia tulleen britti-imperiumin ensimmäinen alusmaa jo kauan ennen kuin varsinaista imperiumia oli luotu. Kohtelu oli samansuuntaista, mitä suurempien merten takaiset siirtomaat saivat osakseen: Britanniaan vietiin, emämaan kulloistenkin tarpeiden mukaan, elintarvikkeita, vil-

laa tai työvoimaa. Tuontitavarana oli, siitä paikallisilta mielipidettä kysymättä, englantia puhuva, maanomistuksen itselleen haaliva uusi yläluokka. Erityisen voimakasta muuttoliike oli 1600-luvun alkupuolella. Ulsterin uudisasutuksena tunnettu ohjelma alkoi 1609 ja sen puitteissa kymmeniätuhansia protestantteja muutti irlantilaisilta takavarikoiduille maille Ulsteriin, Irlannin pohjoisosiin.

Englanti, Skotlanti ja Irlanti muodostivat 1600-luvulla personaaliunionin. Mailla oli omat parlamentit, mutta yhteinen hallitsija. Myös uskonto erotti kruununmaita: Irlanti piti kiinni katolisuudesta, Englanti oli järkähtämättömän protestanttinen, Skotlanti häilyi siinä välissä. Viimeinen merkittävä uskonsoita Brittein saarilla käytiin 1600-luvun lopussa, kun katolinen Jaakko II oli noussut kuninkaaksi ja pyrki saamaan uskonnonvapauden voimaan koko valtakunnassa. Protestantit eivät katsoeet hanketta hyvällä ja kokosivat liittouman, jonka johtoon nousi hollantilaissyntyinen kuninkaan vävy-poika, Vilhelm Oranialainen. Englannissa Vilhelm sai kukistettua vastarinnan nopeasti, mutta Jaakko II pakeni uskonveljiensä pariin Irlantiin. Eri uskontokuntia edustavat sotajoukot ottivat yhteen 12. heinäkuuta 1690 Boynen taistelussa Irlannin itärannikolla. Vilhelm Oranialainen voitti ja hänestä tuli Britannian kiistaton hallitsija. Irlanti joutui entistä tiukemmin Englannin otteeseen. Katoliset saivat pitää uskontonsa, mutta heistä tuli lain edessä toisen luokan kansalaisia, joilta oli esimerkiksi evätty kaikki julkiset virat ja kielletty aseiden kantaminen.

Nykyäänkin Pohjois-Irlannin protestantit juhlistavat tuota voittoa marssikulkueissaan. Heinäkuisen marssikauden huipeinta Boynen taistelun vuosipäivänä, 12. heinäkuuta, pidettävä oranialaismarssi, jossa merkittävässä roolissa ovat rummuin

ja poikkihuiluun varustetut oranialaisorkesterit. Rekvisiittaan kuuluvat myös Britannian *Union Jack* -liput, Vilhelmin sukuun (hollanniksi *Oranje*, englanniksi *Orange*) viittaavat oranssit kau-lusnauhat ja Ulsterin punainen käsi -symbolit.

Skotlannin jalkapallosarjojen rytmitys laadittiin 1800-luvun lopulla ilmiselvästi jalkapallojumalten suosiossa: heinäkuussa ei pelata. Glasgow'n derby kuumentaa tunteita muutenkin. Marssikaudella se merkitsisi sotaa.

Celticin on vitsailtu olevan maailman ainoa seurajoukkue, joka pelaa vieraan maan sarjassa, irlantilaisena joukkueena Skotlannin valioliigassa. Rangersilla ei suoraa kytköstä Irlantiin ole, mutta kun Skotlannin jättiläiset nousivat 1800-luvun lopulla hallitsevaan asemaan maan jalkapallokartalla, Rangers asemoi itsensä nimenomaan anti-irlantilaiseksi joukkueeksi. Vuosi vuodelta, derby derbyltä, identiteetti vahvistui. Anti-irlantilainen joukkue tuli sitoneeksi itsensä tiukasti Irlantiin.

Vaikka tämän kirjan yhdentoista derbyn käsittelyjärjestys onkin määräytynyt maantieteen mukaan, edeten lännestä itään tai luoteesta kaakkoon, on Glasgow'n paikalliskamppailu hyvä aloitus myös aiheen puolesta. Glasgow'ssa jalkapallo määrittää elämää enemmän kuin useimmissa muissa kaupungeissa. Poliitiikan, uskonnon ja rahan kutoman Glasgow-tartanin neljänteenä lankana on jalkapallo: vihreä tai sininen, Celtic tai Rangers. Molempia et voi olla. Olet jompikumpi, tai sitten täysin ulkopuolinen. Valintatilannekin on usein epäreilu, ainakin eksistentiaalisfilosofisesta näkökulmasta. Et voi valita täysin vapaasti. Olemuksesi, taustasi, sukusi määrittää sinua, luo raamit valinnoillesi tai toimillesi. Kyse ei olekaan yksilöstä vaan yhteisöstä. Ei minusta vaan meistä. Jalkapalloseura tarjoaa yhteisen nimit-

täjän eri ikäisille ja erilaisista sosioekonomisista taustoista tuleville. Se tarjoaa kiinnekohdan, tukipisteen identiteetin rakentamiselle. Vaikka kaikki muu muuttuu, seuran värit eivät haalistu. Ne on tatuoitu syvälle ihon alle.

Paitsi yhteiskuntaan syvälle juurtunut, Old Firm on nimensä mukaisesti vanha vastakkainasettelu. Joukkueet ovat pelanneet pitkälti yli neljäsataa virallista ottelua toisiaan vastaan, vuodesta 1888 lähtien.

1800-luvun alussa Skotlantiin muutti paljon irlantilaisia, aluksi maatalous-, myöhemmin teollisuustöihin. Erityisen paljon irlantilaisia muutti Skotlannin länsi- ja lounaisosiin, pitkälti samoille seuduille, mistä skotteja oli kahta vuosisataa aiemmin muuttanut Pohjois-Irlandiin. Tulijat olivat yhteiskunnan alinta kerrosta: varatonta, vähänkoulutettua väestöä. Elämä Skotlannissa toisti pitkälti samaa kuvaa kuin aiemmin Irlannissa, joskin hieman vauraammissa kehyksissä: yhteiskunnan poliittinen ja taloudellinen valta oli protestanteilla eikä irlantilaisuus ollut varsinainen meriitti niin työmarkkinoilla kuin parinmuodostuksessakaan.

Celtic Football and Athletic Club perustettiin marraskuussa 1887 hyväntekeväisyysjärjestöksi. Tavoitteena oli jalkapallon ja muiden urheilutapahtumien pääsylipputulojen turvin helpottaa Itä-Glasgow'n irlantilaistaustaisen köyhälistön elämää ruoka- ja vaatelahjoituksilla. Urheilutoiminta alkoi seuraavan vuoden puolella. Ensimmäisen jalkapallo-ottelunsa seura pelasi toukokuussa 1888, enteellisesti juuri Rangersia vastaan. Celtic oli leimallisesti katolisten seura, mutta ei sulkenut ketään pois uskonnon perusteella, toisin kuin Skotlannin tuon ajan suurimmat täyskatoliset seurat, Edinburghin Hibernians tai Dundeen Harp. Irlannin valkovihreissä väreissä pelannut ryysyläisseura

nousi varsin nopeasti kansalliseen kärkeen. Kun Skotlannin liiga perustettiin 1890, se oli yksi neljästä mukaan kelpuutetusta glasgowlaisjoukkueesta. Ensimmäisenä liigakautenaan Celtic sijoittui kolmanneksi, mutta jo keväällä 1893 se vei mestaruuden paikalliskilpailija Rangersin nenän edestä.

Seurojen tai kannattajien välit eivät kuitenkaan aivan ensimmäisinä vuosina olleet erityisen kireät. Kuten tässä kirjassa myöhemminkin käy ilmi, menestys, ystävät ja vaikutusvalta eivät tule yksin. Ei-toivottuna seuralaisina niillä ovat – ainakin jalkapallomaailmassa – kateus, kilpailu ja vastakkainasettelu. Kun Celticistä ja Rangersista tuli kaksi Skotlannin suurimman kaupungin suurinta seuraa, niistä tuli myös luontevasti suurimmat viholliset toinen toisilleen. Jo vajaat kymmenen vuotta Celticin perustamisen jälkeen, lokakuussa 1896, *Scottish Sport* kuvasi derbytunnelmia 25 000 katsojan edessä: »Päällimmäisenä mieleen jää pahennus, joka on tahrannut useampiakin joukkueiden viime kohtaamisia ja uhannut myös tuottoisten tapahtumien viihtyisyyttä. On valitettavaa, että kourallinen hölmöjä aiheutti tuomittavalla käytöksellään epäjärjestyttä pelin loppuvaiheilla.»

Vuosisadan vaihteeseen tultaessa väliaikatilanne mestaruuksien keräilyssä oli Celtic 4 – Rangers 2. Celtic oli nostanut irlantilaisuuden näkyväksi ja tuonut vähemmistölle arvostusta. Aiempina vuosikymmeninä, jopa usean sukupolven ajan, irlantilainen identiteetti oli Skotlannissa stigma, jota oli peitelty. Celticin menestyksen myötä irlantilaisuutta tuntui saavan osoittaa aiempaa vapaammin. Tämä aiheutti valtaväestön parissa vastareaktion. Pilapiirroksiset 1800–1900-lukujen taitteen Rangers-mielisissä lehdissä edustivat brittiläisen imperialismien henkeä: Celticiä ja irlantilaisia yleensäkin kuvattiin milloin api-

noina, milloin juoppoina. Gentlemanin rooli oli varattu omalle joukkueelle. Ja olihan Rangers herraskainen seura paikalliskilpailijaansa nähden. Se oli perustettu jo vuonna 1872. Pelipaitojen värinä on ollut alusta saakka *royal blue*, sama sinisen sävy, joka löytyy Yhdistyneen kuningaskunnan lipusta. Myös seuran muut värit, valkoinen ja punainen, heijastelevat unionistista aatemaailmaa. Seuralla oli vahvat kytkökset kaupungin ylpeyteen, laivanrakennusteollisuuteen. Pelaajia houkuteltiin 1880-luvulla Rangersiin tarjoamalla kylkiäisenä työpaikkaa telakalla. Kotistadioniksi vuonna 1889 rakennettu Ibrox Park sijaitsee keskustan lounaispuolella, Clydejoen etelärannalla, vain kivenheiton päässä Govanin kuuluisasta telakka-alueesta. Laivanrakennusteollisuus oli protestanttien käsissä. Paitsi että omistajat olivat protestantteja, samaa toivottiin työläisistä. Selvimmin tämän ilmaisi belfastilaislähtöinen telakkajätti Harland & Wolff, joka vuonna 1912 laajensi toimintonsa Govaniin: »Kattolisten ei tarvitse hakea töitä.»

Katolisuuden vastustamisella on Glasgow'ssa syvälle ulottuvat juuret. Kun oranialaisveljeskunta perustettiin Pohjois-Irlannissa kahden eri uskoa tunnustavan ryhmittymän tappelun jälkimainingeissa vuonna 1795, levisi protestantismia – tai jopa protestanttista ylivaltaa – puolustava aate nopeasti myös meren yli Skotlantiin. Vuosikymmenen loppupuolella Glasgow'ssa oli peräti 43 järjestäytynyttä katolisuuden vastaista yhdistystä. Surkuhupaisaa tosin, katolisia asukkaita kaupungissa oli tuolloin vain 39.

Rangersin 1890-luvulla virinneen irlantilaisvastaisuuden voidaan nähdä heijastelevan yhteiskunnallista tilannetta Glasgow'ssa laajemminkin. Irlantilaisten nousu yhteiskunnan varjoista, alakastista näkyväksi, tuntui uhkaavan protestanttisen

työväenluokan asemaa. Oman uskonnon, arvojen ja yhteiskunnallisen tilan, kaiken sen mikä koettiin perinteiseksi skotlantilaisuudeksi, puolustaminen kanavoitui irlantilaisuuden vastustamiseksi. Selkeän ja yhteiskunnallisesti hyväksytyin kanavan tähän tarjosi Rangers FC. Ensimmäisen maailmansodan aikoihin tilanne kärjistyi entisestään. Rangersin puheenjohtajana toimi vuosina 1912–1923 John Ure Primrose, joka oli tunnettu katolisuuden vastustaja eikä peitellety yhteyksiään oranialaisveljeskuntaan.

Primrosen puheenjohtajuuskaudesta lähtien Rangersin kirjoittamaton sääntö oli sama kuin Harland & Wolffin telakalla: seuraan ei palkattu katolisia pelaajia. Seuran ensimmäinen »julkikatolinen» pelaaja sitten ensimmäisen maailmansodan loppumisen oli Skotlannin maajoukkuehyökkääjä Mo Johnston, joka ennen vuoden 1989 siirtoaan sinipaitoihin oli pelannut myös Celticissä kaudet 1984–1987. Rangersin kannattajayhdistyksen johtaja ei siirtoa hyväksynyt: »Tämä on surullinen päivä Rangersille. En halua nähdä katolisia Ibroxilla!» Sen sijaan joukkueen päävalmentaja, brittiläisittäin manageri, Graeme Souness ei nähnyt Johnston-kaupassa ongelmaa: »Joukkuetta on rakennettava pelaajien kykyjen pohjalta. On täysin normaalia palkata jalkapalloilija, joka tunnustaa toista uskontoa tai on ihonväritään erilainen.»

Lehdistössä nähtiin sopimuksen julkistamista seuranneina päivinä kuvia kannattajista polttamassa Rangers-kaulahuivejaan ja uhkauksia kausikorttien repimisistä. Repimättä jäivät. Hyökkääjä onnistui sulattamaan Rangers-fanien vastarinnan muutamassa kuukaudessa. Marraskuussa 1989 tehty 1–0 voittomaali Celticin verkkoon derbyn viime minuuteilla ja tuuletus sinisen katsomonosan edessä riittivät karistamaan epäilyt Johnstonin

lojaaliudesta. Turha sanoakaan, etteivät Ibroxin vieraspäädyn 7500 Celtic-fania eleestä riemuinneet. Celtic-leirille Johnston oli yksinkertaisesti Juudas. Ja on edelleen.

Jalkapallon globalisoituminen on muuttanut tilannetta. Rangersissa on 1990-luvulta eteenpäin pelannut lukuisia ulkomaalaisvahvistuksia Keski- ja Etelä-Euroopasta. Silti vanhat jakolinjat voivat olla tiukassa. Italialainen Gennaro Gattuso on kertonut, että joukkuekaverit kielsivät häntä kaudella 1997–1998 pitämästä krusifiksia kaulassaan joukkueharjoituksissa. Sittenmin Rangersissa on ollut niin katolinen kapteeni (italialainen Lorenzo Amoroso, 2001–2003) kuin managerikin (ranskalainen Paul Le Guen, 2007–2008). Viimeisenkin lasikaton mursi hyökkääjä Jon Daly, josta tuli Rangersin 141-vuotisen historian ensimmäinen katolinen irlantilainen vuonna 2013. Daly itse vähätteli jälkeensä siirtonsa poikkeuksellisuutta: »En ole lainkaan uskonnollinen tai harjoita mitenkään katolisuutta. Itselleni kyse oli vain siirrosta massiiviseen jalkapalloseuraan, joka on maailmanlaajuinen instituutio, aivan samoin kuin Celtic.»

Rangersin ja Celticin vastakkainasettelu on, kivihillen polton ohessa, myrkyttänyt Glasgow'n ilmaa jo toistasataa vuotta. Toisaalta kilvoittelu tuo julkisuutta, mistä seurojen kassat kiittävät. Cup-finaalin alla huhtikuussa 1904 *Scottish Referee* -lehden piilapiirros kuvasi seurakaksikkoa vanhana firmana (*Old Firm*), Rangers Celtic Osakeyhtiönä, joka oli noussut miltei monopoliasemaan skottijalkapallossa. Lempinimi yhteenotolle jäi elämään. Mittakaavaa glasgowlaisseurojen asemasta verrattuna Skotlannin valioliigan muihin seuroihin saa vaikkapa pelaajiston arvoa tutkimalla. Transfermarkt-sivuston mukaan vuonna

2021 Rangersin pelaajien yhteenlaskettu arvo oli noin 100 miljoonaa euroa ja Celticin noin 80 miljoonaa. Kymmenen muun Skotlannin valioliigan seuran pelaajisto oli yhteensä noin sadan miljoonan euron arvoinen. Glasgowlaisjätit ovat siis rahallisesti liki kymmenen kertaa muita liigajoukkueita suurempia.

Viidenkymmenen edellisen kauden aikana (1971–2021) Celtic on voittanut 25 mestaruutta ja Rangers 21. Skottijalkapallon valtikasta käytiin totuttua vilkkaampaa väentöä ainoastaan 1970–80-lukujen taitteessa, jolloin Dundee United otti yhden mestaruuden ja Aberdeen kolme. Aberdeenin mestaruuksienkin takaa löytyi glasgowlaisväriä: managerina toimi telakoitaan tunnetun Govanin kaupunginosan kasvatti Alex Ferguson, jonka myöhempiin saavutuksiin palataan vielä seuraavassa luvussa. Ei kuitenkaan voi sanoa, että Glasgow olisi täysin ollut pimennossa jalkapallokartalla noinakaan kausina. Kaikkina neljänä keväänä, jolloin mestaruus meni Glasgow'n ulkopuolelle, kakkossijalta löytyi Celtic. Yllättäjille on ollut enemmän tilaa cupissa. Samalla viidenkymmenen vuoden otoksella Celticille on tullut 19 Skotlannin cup-mestaruutta ja Rangersille 14. Muut joukkueet ovat voittaneet cup-pokaalin 17 kertaa.

Suurimman kolauksen »Vanhan firman» dominanssille ovat viime vuosikymmeninä luoneet talousongelmat. Rangers ajautui konkurssiin 2012 ja raunioille perustettu uusi seura joutui aloittamaan Skotlannin neljänneltä sarjatasolta, kolmosdivisioonasta. Sinisten korpivaellus alasarjoissa jäi lyhyeksi. Neljän kauden aikana 2012–2016 Rangers nousi kolme sarjatasoa ylöspäin palaten Skotlannin valioliigaan. Jo paluukaudella 2016–2017 saalina oli kolmas sija ja keväällä 2021 liigamestaruus kruunasi uudelleenrakennusprojektin. Celticin yhdeksänvuotinen mestaruusputki katkesi.